

УДК 159.922:005.32

Мушегов О.М.

ПРОБЛЕМА САМОЕФЕКТИВНОСТІ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ОРГАНІЗАЦІЙНІЙ ПСИХОЛОГІЇ

Мушегов О.М. Проблема самоефективності в сучасній вітчизняній організаційній психології. У статті подано характеристику сучасних тенденцій у розробці проблеми самоефективності у вітчизняній організаційній психології. Здійснено аналіз концептуального підходу до організаційної культури освітніх організацій та детермінант її розвитку, а також концептуального підходу до розвитку самоефективності особистості в освітньому просторі. Окреслено сучасні дослідницькі напрямки самоефективності у вітчизняній організаційній психології: розширення сенсового поля самоефективності як психологічного концепту; збагачення спектральних ліній наукових розвідок у теоретико-експериментальній парадигмі. Розглянуто можливості продуктивного розвитку самоефективності в контексті дихотомії «зовнішньої» та «внутрішньої» детермінації.

Ключові слова: самоефективність, освітні організації, детермінація, чинники, особистість, організаційна культура, працівник освітньої організації.

Мушегов А.М. Проблема самоэффективности в современной отечественной организационной психологии. В статье представлена характеристика современных тенденций в разработке проблемы самоэффективности в отечественной организационной психологии. Осуществлен анализ концептуального подхода к организационной культуре образовательных организаций и детерминантам её развития, а также концептуального подхода к развитию самоэффективности личности в образовательном пространстве. Очерчены современные исследовательские направления самоэффективности в отечественной организационной психологии: расширение смыслового поля самоэффективности как психологического концепта; обогащение спектральных линий научных исследований в теоретико-экспериментальной парадигме. Рассмотрены возможности продуктивного развития самоэффективности в контексте дихотомии «внешней» и «внутренней» детерминации.

Ключевые слова: самоэффективность, образовательные организации, детерминация, факторы, личность, организационная культура, работник образовательной организации.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси вітчизняного освітнього простору висувають в ранг пріоритетних проблему професійного статусу освітнього працівника, стрижневими рисами якого є здатність до самовдосконалення, саморозвитку та самоефективності. Прикметним є те, що саме самоефективність є ключовою ознакою самодетермінації освітнього працівника як ефективного суб'єкта професійної діяльності. Вищезначене з необхідністю вимагає проведення різнобічних наукових розвідок цієї гостро актуальної проблеми, яка має непересічну значущість як у науковому, так і в соціальному сенсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як відомо, поняття самоефективності запропоновано американським психологом А. Бандурою в 1977 році й розвинуто у працях зарубіжних (Дж. Меддукс, Ф. Паджарес, М. Шерер та ін.) науковців. Проблема самоефективності була предметом аналізу й у сучасній вітчизняній загальній, соціальній та педагогічній психології [17; 18; 20 та ін.]. Зауважимо, що є точка зору, яка заперечує проблему самоефективності як самостійного предмета дослідження у вітчизняній психології. Зокрема, зазначається, що «проблема самоефективності широко вивчається у зарубіжній психології, у вітчизняній вона розглядається побіжно, у взаємозв'язку з іншими феноменами» [18, 345]. Водночас, в організаційній та економічній психології, що «є новими напрямками у вітчизняній психології, які, – наголошує С. Д. Максименко, – активно розвиваються протягом останніх років» [19, 9], ініційовано розгортання спектру наукових досліджень як у теоретико-методологічних, так і в експериментальних площинах. У зв'язку з цим стан дослідження проблеми самоефективності, акцентованого на сучасних її наукових розвідках у власне вітчизняному просторі організаційної психології, потребує свого спеціального розгляду.

Мета статті – здійснити аналіз проблеми самоефективності як предмета психологічного дослідження у сучасній вітчизняній організаційній психології.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Стрижневим у сучасній організаційній психології є концептуальний підхід О. І. Бондарчук до розвитку самоефективності особистості в освітньому просторі, який вирізняється різнобічністю та глибиною розгляду цієї проблеми у теоретико-експериментальному вимірі [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 21]. Розробка цього підходу започаткована у процесі системного розкриття дослідницею соціально-психологічних основ особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності [1]. Самоефективність є репрезентантом інтегративного рівня особистісної саморегуляції як параметра особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів. Вона характеризується як одна зі стрижневих «внутрішніх» психологічних детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій [2; 4; 5]. Окреслюються такі спектри аналізу проблеми. У теоретико-методологічній площині здійснено: аналіз поняття «самоефективність» у соціально-когнітивній, психоаналітичній, гуманістичній, компетентнісній, акмеологічній, особистісно-діяльнісній парадигмах; розкрито авторське розуміння концепту «самоефективність менеджера освітньої організації»; виокремлено її структурні компоненти з означенням їх змістових меж [2; 4; 5]. Самоефективність менеджера освітньої організації визначається «як внутрішнє переконання управлінця в тому, що він має необхідні потенційні можливості та рівень професійної компетентності для успішного виконання робочих завдань та розв'язання професійних проблем, пов'язаних

з управління процесами навчання, виховання та розвитку особистості (*діяльнісна самоефективність*), реалізації рольових очікувань усіх суб'єктів навчально-виховного процесу в ситуації управлінського спілкування (*соціальна самоефективність*)» [5, 144].

Домінантним є різнобічний аналіз результатів експериментального дослідження. У цій площині висвітлено особливості розвитку самоефективності менеджерів освітніх організацій; проаналізовано види самоефективності керівників освітніх організацій за їх рівнями; встановлено особливості самоефективності менеджерів освітніх організацій залежно від соціально-демографічних та професійно-організаційних чинників. Привертає увагу розкриття тенденцій діяльнісної та соціальної самоефективності у гендерній проекції. Значну увагу спрямовано на з'ясування зв'язку між рівнем розвитку організаційної культури освітніх організацій та самоефективністю менеджерів. Встановлені особливості самоефективності, залежно від орієнтації керівників освітніх організацій на певний тип організаційної культури, дають змогу чітко структурувати тенденції та їх динаміку в сучасному освітньому просторі. Водночас проблема самоефективності невпинно збагачується дедалі новими спектрами експериментального вивчення. Прикметною рисою є пролонговане простеження перебігу становлення самоефективності в часовому вимірі, що дає можливість розкрити тенденції актуалізації самоефективності. Новітній напрямок дослідження цієї проблеми спрямований на визначення ролі самоефективності менеджерів організацій у розвитку організаційної культури освітніх організацій.

Характерною особливістю концептуального підходу О. І. Бондарчук до самоефективності особистості є ініціація новітніх спектрів поглиблення сенсового поля цієї проблеми. Так, у авторській моделі психологічної підготовки керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін, самоефективність визначається як мотиваційний критерій якості психологічної підготовки до «ефективного управління освітньою організацією в умовах соціальних трансформацій» [7, 39].

Однією з сучасних тенденцій у дослідженні проблеми самоефективності є розширення концептуального змісту і, відповідно, введення у психологічний простір її нових різновидів. Прикладом цього є наукові розвідки І. І. Сняданко, присвячені дослідженню навчальної самоефективності студентів [23]. Дослідниця дає таке визначення концепту «навчальна самоефективність студента»: це – «оцінка студентами своїх можливостей щодо здійснення навчальної діяльності, а саме застосування прийомів та методів оволодіння знаннями, позитивне емоційне ставлення до навчання, пошуку та отримання навчальної інформації, можливостей щодо розвитку та самовдосконалення» [23, 62]. Розроблено методичку «Навчальна самоефективність студента», в якій у відповідних шкалах розкрито структуру навчальної самоефективності: впевненість у собі, своїх здібностях до навчання; наполегливість та цілеспрямованість у навчанні; володіння іноземними мовами; алгоритм отримання грантів; застосування та запам'ятовування навчальної інформації. Змістовна спорідненість цих шкал зафіксовано у концепті «вміння» як результативної їх ознаки. У контексті наукових розвідок І. І. Сняданко здійснено розробку «самоефективного підходу в психологічному консультуванні студентів» у процесі підготовки до майбутньої професійно-управлінської діяльності [22]. Виокремлюються нові різновиди самоефективності, наприклад концепт «підприємницької самоефективності», а також розрізняються особистісні чинники самоефективності підприємців, чинники праці, сімейні та соціально-демографічні чинники (О. В. Креденцер, І. Б. Абдуллаєва) [16].

Перейдемо до розгляду концептуального підходу до організаційної культури освітніх організацій, розробленого Л. М. Карамушкою, у системній єдності з психологічними детермінантами розвитку організаційної культури, який є теоретико-методологічним підґрунтям дослідження проблеми самоефективності в освітньому просторі [9; 10; 11; 12; 13; 21]. Характерною ознакою цього підходу є системне поєднання таких площин. У першій площині розкрито основні складові організаційної культури освітніх організацій, такі як: «ставлення учасників навчально-виховного процесу до роботи і робочого середовища», «якість внутрішньоорганізаційних комунікацій», «стан управлінської культури» та «домінуюча мотивація і мораль» [13, 12].

Отримані результати дослідження складових організаційної культури освітніх організацій показали: статус рівня розвитку такого компонента організаційної культури, в якому репрезентується ставлення учасників навчально-виховного процесу до роботи, «майже вдвічі відстає від рівня розвитку інших компонентів («комунікація», «управління», «мотивація і мораль»), що свідчить про необхідність його посилення в структурі організаційної культури» [13, 27]. Ці дані з необхідністю актуалізують проблему розвитку самоефективності працівників освітніх організацій та розробку відповідних копінг-стратегій. Важливою у проекції проблеми самоефективності є теза про необхідність «посилення такого компонента організаційної культури, як «робота». Це може проявлятися у формуванні в керівників та педагогічних працівників позитивного ставлення до своєї роботи, введенні інноваційних форм з методики роботи у власну професійну діяльність тощо» [13, 13].

Наступною базальною площиною концептуального підходу до організаційної культури освітніх організацій є виокремлення та аналіз проблеми чинників організації. Вона органічно включається до мегапроблеми, означеної Л. М. Карамушкою як «психологічні детермінанти розвитку організаційної культури». Принципово значущим є виокремлення детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій не лише у парадигмі «зовнішні-внутрішні», але й у рівневій парадигмі – детермінанти мікро- та мезорівня. У парадигмі «зовнішніх» психологічних детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій

експериментально досліджено зв'язок між рівнем розвитку компонентів і загального показника організаційної культури освітніх організацій та «зовнішніми» детермінантами мікрорівня (організаційно-професійними та соціально-демографічними характеристиками персоналу), а також «зовнішніми» детермінантами мезорівня (характеристиками організацій). Також експериментально простежено зв'язок між рівнем розвитку типів організаційної культури освітніх організацій та детермінантами мікро- і мезорівня.

Концептуальний підхід до організаційної культури освітніх організацій, розроблений Л. М. Карамушкою, є системно організований і креативний за своїм прогностичним потенціалом щодо ініціації в галузі організаційної психології різнобічних наукових розвідок актуальних проблем сучасного освітнього простору.

У річищі концептуального підходу до психологічної детермінації розвитку організаційної культури освітніх організацій виокремлюються кілька напрямків експериментальних досліджень.

Цікавими є дані, отримані дослідником В. М. Івкіним, які говорять, що однією з важливих внутрішніх детермінант є ставлення персоналу до змін, і в цьому контексті – проблема розвитку типів організаційної культури освітніх організацій [8]. Учений дослідив такі типи організаційної культури, як: культура «влади», культура «ролі», культура «завдання» та культура «особистості». Якщо перші два типи – культура «влади» і культура «ролі» – є репрезентантами «консервативних» типів організаційної культури, то культура «завдання» та культура «особистості» – «прогресивних» типів організаційної культури. Проте, ще «недостатньо представленими в практиці діяльності освітніх організацій є *«прогресивні»* типи організаційних культур (культура «завдань» і культура «особистості»), особливо культура «особистості». Тому посилення *«прогресивних» типів* організаційної культури в діяльності освітніх організацій є, на наш погляд, одним із перспективних напрямків їхньої діяльності» [8, 27]. Можна висунути припущення, що перебіг самоефективності буде значною мірою зумовлений тим, у ролі якого типу за опозицією – «консервативний»-«прогресивний» – перебуває працівник освітньої організації.

Значущою для розуміння перебігу діяльнісної самоефективності працівника освітньої організації є проблема зовнішньої детермінації, а саме те, в якому за якістю освітньому середовищі він перебуває, який домінуючий тип організаційної культури властивий цій організації. У цьому аспекті продуктивним є дослідження О. В. Креденцер [14], яке дало змогу встановити рівень розвитку основних типів організаційної культури, а також дослідити зв'язок між типами організаційної культури освітніх організацій та організаційними чинниками. Розкритий дослідницею зв'язок між типом освітньої організації (традиційної чи інноваційної) та типами їх організаційної культури (за Д. Коулом – організаційної, підприємницької, бюрократичної та парципативної) окреслює можливість того чи того типу щодо створення умов для продуктивної/непродуктивної самоефективності освітнього працівника. «Виявленні закономірності, – звертає увагу О. В. Креденцер, – можна аргументувати, на наш погляд, тим, що в інноваційних організаціях працюють співробітники, які більшою мірою орієнтовані на самореалізацію, ініціативу та творчість» [14, 38], а отже, підкреслимо, є ознаками професійної діяльності самоефективного працівника освітньої організації.

Актуальним є висновок дослідниці щодо необхідності ідентифікації різних типів організаційної культури, оскільки «знання типу організаційної культури дає можливість, по-перше, більш адекватніше оцінити позитивні та негативні аспекти даного типу культури, що існує в організації..., по-друге, більш ефективно побудувати систему управління існуючою організаційною культурою та, по-третє, за потребою, більш точно виробляти технології формування та зміни організаційної культури» [14, 39]. Висунута проблема ідентифікації типів організаційної культури освітніх організацій, на нашу думку, дасть змогу для продуктивного розв'язку впливу середовищних детермінант на становлення самоефективності працівника освітньої організації як суб'єкта професійної діяльності.

Предметом наукового аналізу дослідниці К. В. Терещенко є толерантність персоналу як внутрішньої детермінанти в контексті розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів. У зіставній проекції – як традиційних, так і інноваційних закладів освіти – автором здійснено характеристику толерантності персоналу «як на рівні освітнього закладу в цілому (мезорівні), так і на рівні особистості в організації (мікрорівні)» [24, 140]. Встановлено, що, на протигагу традиційним закладам освіти, серед персоналу інноваційних навчальних закладів домінує «толерантність як риса особистості». Поставлене завдання «створення системи психологічного забезпечення розвитку толерантності персоналу освітніх організацій» [24, 144] є особливо важливим у контексті змін у сучасному освітньому просторі, оскільки є суттєвим внутрішнім чинником самодетермінації професійних суб'єктних рис освітнього працівника, в якому значущу роль має його самоефективність.

Висновки. Здійснений аналіз стану розробки самоефективності в сучасній вітчизняній організаційній психології дає підстави до наступних висновків.

1. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження проблеми самоефективності в освітньому просторі є концептуальний підхід до організаційної культури освітніх організацій у системній єдності з психологічними детермінантами розвитку організаційної культури в парадигмі «зовнішніх та внутрішніх детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій» (Л. М. Карамушка).

2. Стрижневим у сучасній організаційній психології є концептуальний підхід до розвитку самоефективності особистості в освітньому просторі, в якому в теоретико-експериментальному вимірі розкрито тенденції актуалізації самоефективності як «внутрішньої» психологічної детермінанти розвитку організаційної культури освітніх організацій (О. І. Бондарчук).

3. Генералізованою тенденцією дослідження самоефективності в сучасній організаційній психології є розширення сенсового поля самоефективності як психологічного концепту, а також збагачення спектральних ліній наукових розвідок у теоретико-експериментальній парадигмі.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретико-експериментальному аналізі психологічних детермінант самоефективності працівників загальноосвітніх навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності : монографія / О. І. Бондарчук. – К. : Наук. світ, 2008. – 318 с.
2. Бондарчук О. І. Самоефективність керівника освітньої організації як психологічна детермінанта розвитку організаційної культури / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – 2013. – Вип. 37. – С. 6–10.
3. Бондарчук О. І. Гендерні особливості самоефективності керівників освітніх організацій у контексті розвитку організаційної культури / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2013. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – 2013. – Вип. 39. – С. 7–11.
4. Бондарчук О. І. Особливості організаційної культури освітніх організацій залежно від самоефективності керівників / О. І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Вип. 41. – С. 13–19.
5. Бондарчук О. І. Роль самоефективності менеджерів організацій у розвитку організаційної культури освітніх організацій / О. І. Бондарчук // Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / [Електронний ресурс] / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер [та ін.]. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 138–162. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
6. Бондарчук О. І. Організаційно-професійні особливості самоефективності керівників освітніх організацій / О. І. Бондарчук // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; за ред. С. Д. Максименка, Л. А. Ануфрієвої. – К. : Аксіома, 2015. – С. 57–69.
7. Бондарчук О. І. Модель психологічної підготовки керівників освітніх організацій до діяльності в умовах змін / О. І. Бондарчук // Організаційна психологія. Економічна психологія ; за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015. – № 1. – С. 33–42.
8. Івкін В. М. Ставлення персоналу освітніх організацій до змін та проблема розвитку типів організаційної культури / В. М. Івкін // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Вип. 41. – С. 24–29.
9. Карамушка Л. М. Дизайн дослідження та діагностичний інструментарій для вивчення психологічних особливостей організаційного розвитку / Л. М. Карамушка // Актуальні проблеми психології. – Том 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Наук. світ, 2009. – Ч. 24. – С. 196–208.
10. Карамушка Л. М. Комплекс методик для вивчення особливостей та детермінант розвитку організаційної культури освітніх організацій / Л. М. Карамушка, К. В. Терещенко, В. І. Лагодзінська, В. М. Івкін, А. М. Шевченко // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. – Алчевськ : ДонДТУ, 2014. – Т. 1. – Вип. 40. – С. 9–15.
11. Карамушка Л. М. Організаційна культура освітніх організацій: зв'язок між рівнем розвитку та «зовнішніми» характеристиками організації // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Вип. 41. – С. 3–12.
12. Карамушка Л. М. Організаційний розвиток як детермінанта розвитку організаційної культури загальноосвітніх навчальних закладів / Л. М. Карамушка, А. М. Шевченко // Теоретичні і прикладні проблеми психології : збірник наукових праць / [гол. ред. Н. Є. Завацька]. – Луганськ : НОУЛДЖ, 2014. – № 1 (33). – С. 196–205.
13. Карамушка Л. М. Організаційна культура освітніх організацій : зв'язок між рівнем розвитку та чинниками мезо- та макrorівня / Л. М. Карамушка [Електронний ресурс] // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 1–33. – Режим доступу : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/1_1_1424846972.pdf
14. Креденцер О. В. Вплив організаційних чинників на рівень розвитку типів організаційної культури закладів освіти / О. В. Креденцер // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / [ред. кол. : С. Д. Максименко (гол. ред.) та ін.]. – Т. I : Організаційна психологія. Економічна психологія.

- Соціальна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2014. – Вип. 41. – С. 35–40.
15. Креденцер О. В. Чинники розвитку типів організаційної культури закладів середньої освіти / О. В. Креденцер [Електронний ресурс] // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 78–87. – Режим доступу : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
16. Креденцер О. В. Комплекс методик «Дослідження самоефективності підприємців сфери торгівлі» / О. В. Креденцер, І. Б. Абдуллаєва // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. I : Організаційна психологія. Соціальна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2011. – Вип. 31. – С. 136–141.
17. Лисянська Т. М. Сутність і кореляти самоефективності мислення в майбутніх вчителів / Т. М. Лисянська // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 12 : Психологічні науки : зб. наук. пр. – К. : Видавництво НПУ імені М. П. Драгоманова, 2004. – Вип. 2 (26). – С. 347.
18. Лукьяненко В. В. Науково-теоретичні концепції та підходи до вивчення проблеми здатності до самоефективності у зарубіжній психології / В. В. Лукьяненко // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Т. X, ч. 8 / за ред. С. Д. Максименка. – К. : Главник, 2008. – С. 334–351.
19. Максименко С. Д. Передмова / С. Д. Максименко [Електронний ресурс] // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 9–10. – Режим доступу : http://www.orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/1_1_1424846972.pdf
20. Пророк Н. В. Самоефективність і успішність професійної діяльності / Н. В. Пророк // Актуальні проблеми психології : зб. наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – К., 2010. – Т. 7 : Екологічна психологія. – Вип. 22. – С. 176–180.
21. Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури : монографія / [Електронний ресурс] / Л. М. Карамушка, О. В. Креденцер, К. В. Терещенко [та ін.] ; за ред. Л. М. Карамушки. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 288 с. – Режим доступу : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
22. Сняданко І. І. Самоефективний підхід у психологічному консультуванні студентів у контексті підготовки до майбутньої професійно-управлінської діяльності / І. І. Сняданко [Електронний ресурс] // Організаційна психологія. Економічна психологія. – 2015. – № 1. – С. 131–139. – Режим доступу : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
23. Сняданко І. І. Навчальна самоефективність як одна з умов ефективної підготовки студентів технічного університету до майбутньої професійної діяльності / І. І. Сняданко // Актуальні проблеми психології. – Т. 1 : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – Вип. 39. – К. – Алчевськ : ЛАДО, 2013. – С. 61–67.
24. Терещенко К. В. Толерантність персоналу в контексті розвитку організаційної культури інноваційних і традиційних закладів освіти / К. В. Терещенко [Електронний ресурс] // Організаційна психологія. Економічна психологія / за ред. С. Д. Максименка, Л. М. Карамушки. – К., 2015. – № 1. – С. 140–147. – Режим доступу : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
25. Bandura, A. Self-efficacy / Albert Bandura // Encyclopedia of human behavior. – 1994. – Vol. 4. – P. 71–81.
26. Bandura, A. Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning / Albert Bandura // Educational psychologist. – 1993. – Vol. 28 (2). – P. 117–148.
27. Pajares, F. Current directions in self-efficacy research / Frank Pajares // In Maehr M. & Pintrich (Eds) Advances in motivation and achievement. – Greenwich, CT : JAI Press, 1997. – P. 1–49.
28. Sherer, M. The self-efficacy scale: construction and validation / M. Sherer, J. E. Maddux, B. Mercandante, S. Prentice-Dunn, B. Jacobs, R. Rogers // Psychological reports. – 1982. – Vol. 51. – P. 663–671.
29. Urdan, T. Self-efficacy beliefs of adolescents / T. Urdan, F. Pajares. – Information Age Publishing, Greenwich, 2006. – 380 p.

Spysok vykorystanykh dzherel

- Bondarchuk O. I. Sotsial'no-psykholohichni osnovy osobystisnoho rozvytku kerivnykiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv u profesiyniy diyal'nosti : monohrafiya / O. I. Bondarchuk. – K. : Nauk. svit, 2008. – 318 s.
- Bondarchuk O. I. Samoefektyvnist' kerivnyka osvity orhanizatsiyi yak psykholohichna determinanta rozvytku orhanizatsiyoi kul'tury / O. I. Bondarchuk // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. – Alchev'sk : LADO, 2013. – Т. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenko, L. M. Karamushky. – 2013. – Vyp. 37. – С. 6–10.
- Bondarchuk O. I. Genderni osoblyvosti samoefektyvnosti kerivnykiv osvity orhanizatsiy u konteksti rozvytku orhanizatsiyoi kul'tury / O. I. Bondarchuk // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. – Alchev'sk : LADO, 2013. – Т. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenko, L. M. Karamushky. – 2013. – Vyp. 39. – С. 7–11.
- Bondarchuk O. I. Osoblyvosti orhanizatsiyoi kul'tury osvity orhanizatsiyi zalezno vid samoefektyvnosti kerivnykiv / O. I. Bondarchuk // Aktual'ni problemy psykholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – Т. I : Orhanizatsiyina psykholohiya. Ekonomichna psykholohiya. Sotsial'na psykholohiya / za red. S. D. Maksymenko, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psykholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrainy, 2014. – Vyp. 41. – С. 13–19.
- Bondarchuk O. I. Rol' samoefektyvnosti menedzheriv orhanizatsiy u rozvytku orhanizatsiyoi kul'tury osvity orhanizatsiy / O. I. Bondarchuk // Psykholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiyoi kul'tury : monohrafiya / [Elektronnyy resurs] / L. M. Karamushky, O. V. Kredentser [ta in.] ; za red. L. M. Karamushky. – K. : Pedahohichna dumka, 2015. – С. 138–162. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
- Bondarchuk O. I. Orhanizatsiyi-profesiyni osoblyvosti samoefektyvnosti kerivnykiv osvity orhanizatsiy / O. I. Bondarchuk // Problemy suchasnoyi psykholohiyi : zb. nauk. prats' Kam'yanets'-Podil's'koho nats. universytetu imeni Ivana

- Ohiyenka, Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny ; za red. S. D. Maksymenka, L. A. Anufriyevoyi. – K. : Aksioma, 2015. – S. 57–69.
7. Bondarchuk O. I. Model' psycholohichnoyi pidhotovky kerivnykiv osvity orhanizatsiy do diyal'nosti v umovakh zmin / O. I. Bondarchuk // Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya ; za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2015. – № 1. – S. 33–42.
8. Ivkin V. M. Stavlennya personalu osvity orhanizatsiy do zmin ta problema rozvytku typiv orhanizatsiynoyi kul'tury / V. M. Ivkin // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. I : Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2014. – Vyp. 41. – S. 24–29.
9. Karamushka L. M. Dyzayn doslidzhennya ta diahnostychnyy instrumentariy dlya vyvchennya psycholohichnykh osoblyvostey orhanizatsiynoho rozvytku / L. M. Karamushka // Aktual'ni problemy psycholohiyi. – Tom 1 : Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya : zb. nauk. prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Nauk. svit, 2009. – Ch. 24. – S. 196–208.
10. Karamushka L. M. Kompleks metodyk dlya vyvchennya osoblyvostey ta determinant rozvytku orhanizatsiynoyi kul'tury osvity orhanizatsiy / L. M. Karamushka, K. V. Tereshchenko, V. I. Lahodzins'ka, V. M. Ivkin, A. M. Shevchenko // Aktual'ni problemy psycholohiyi: Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya : zb. nauk. prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. – Alchevs'k : DonDTU, 2014. – T. 1. – Vyp. 40. – S. 9–15.
11. Karamushka L. M. Orhanizatsiyna kul'tura osvity orhanizatsiy: zv'yazok mizh rivnem rozvytku ta «zovnishnimy» kharakterystykamy orhanizatsiyi // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – K. : Instytut psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2014. T. I : Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2014. – Vyp. 41. – S. 3–12.
12. Karamushka L. M. Orhanizatsiynyy rozvytok yak determinanta rozvytku orhanizatsiynoyi kul'tury zahal'noosvity navchal'nykh zakladiv / L. M. Karamushka, A. M. Shevchenko // Teoretychni i prykladni problemy psycholohiyi : zbirnyk naukovykh prats' / [hol. red. N. Ye. Zavats'ka]. – Luhans'k : NOULIDZh, 2014. – № 1 (33). – S. 196–205.
13. Karamushka L. M. Orhanizatsiyna kul'tura osvity orhanizatsiy : zv'yazok mizh rivnem rozvytku ta chynnyky mezo- ta makrorivnya / L. M. Karamushka [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – S. 1–33. – Rezhym dostupu : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/1_1_1424846972.pdf
14. Kredentser O. V. Vplyv orhanizatsiynykh chynnykiv na riven' rozvytku typiv orhanizatsiynoyi kul'tury zakladiv osvity / O. V. Kredentser // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / [red. kol. : S. D. Maksymenko (hol. red.) ta in.]. – T. I : Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : Instytut psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny, 2014. – Vyp. 41. – S. 35–40.
15. Kredentser O. V. Chynnyky rozvytku typiv orhanizatsiynoyi kul'tury zakladiv seredn'oyi osvity / O. V. Kredentser [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – S. 78–87. – Rezhym dostupu : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
16. Kredentser O. V. Kompleks metodyk «Doslidzhennya samoefektyvnosti pidpryemstiv sfery torhivli» / O. V. Kredentser, I. B. Abdullayeva // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi im. H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – T. I : Orhanizatsiyna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K. : A.S.K., 2011. – Vyp. 31. – S. 136–141.
17. Lysyans'ka T. M. Sutnist' i korelyaty samoefektyvnosti myslennya v maybutnikh vchyteliv / T. M. Lysyans'ka // Naukovyy chasopys NPU im. M. P. Drahomanova. Ser. 12 : Psycholohichni nauky : zb. nauk. pr. – K. : Vydavnytstvo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2004. – Vyp. 2 (26). – S. 347.
18. Luk'yanenko V. V. Naukovo-teoretychni kontseptsii ta pidkhody do vyvchennya problemy zdatnosti do samoefektyvnosti u zarubizhniy psycholohiyi / V. V. Luk'yanenko // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi im. H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. – T. Kh, ch. 8 / za red. S. D. Maksymenka. – K. : Hlavnyk, 2008. – C. 334–351.
19. Maksymenko S. D. Peredmovy / S. D. Maksymenko [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – S. 9–10. – Rezhym dostupu : http://www.orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/1_1_1424846972.pdf
20. Prorok N. V. Samoefektyvnist' i uspishnist' profesiynoi diyal'nosti / N. V. Prorok // Aktual'ni problemy psycholohiyi : zb. naukovykh prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka APN Ukrayiny / za red. S. D. Maksymenka. – K., 2010. – T. 7 : Ekolohichna psycholohiya. – Vyp. 22. – S. 176–180.
21. Psycholohichni determinanty rozvytku orhanizatsiynoyi kul'tury : monohrafiya / [Elektronnyy resurs] / L. M. Karamushka, O. V. Kredentser, K. V. Tereshchenko [ta in.] ; za red. L. M. Karamushky. – K. : Pedagogichna dumka, 2015. – 288 s. – Rezhym dostupu : <http://lib.iitta.gov.ua/10087/>
22. Snyadanko I. I. Samoefektyvnyy pidkhid u psycholohichnomu konsul'tuvanni studentiv u konteksti pidhotovky do maybutn'oyi profesiyno-upravlins'koyi diyal'nosti / I. I. Snyadanko [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. – 2015. – № 1. – S. 131–139. – Rezhym dostupu : http://orgpsy-journal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
23. Snyadanko I. I. Navchal'na samoefektyvnist' yak odna z umov efektyvnoyi pidhotovky studentiv tekhnichnoho universytetu do maybutn'oyi profesiynoi diyal'nosti / I. I. Snyadanko // Aktual'ni problemy psycholohiyi. – T. 1 : Orhanizatsiyna psycholohiya. Ekonomichna psycholohiya. Sotsial'na psycholohiya : zb. nauk. prats' Instytutu psycholohiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – Vyp. 39. – K. – Alchevs'k : LADO, 2013. – C. 61–67.

24. Tereshchenko K. V. Tolerantnist' personalu v konteksti rozvytku orhanizatsiynoyi kul'tury innovatsiynyykh i tradytsiynyykh zakladiv osvity / K. V. Tereshchenko [Elektronnyy resurs] // Orhanizatsiyna psykholojiya. Ekonomichna psykholojiya / za red. S. D. Maksymenka, L. M. Karamushky. – K., 2015. – № 1. – С. 140–147. – Rezhym dostupu : http://orgpsyjournal.in.ua/files/pdf/2_1_1427973306.pdf
25. Bandura, A. Self-efficacy / Albert Bandura // Encyclopedia of human behavior. – 1994. – Vol. 4. – P. 71–81.
26. Bandura, A. Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning / Albert Bandura // Educational psychologist. – 1993. – Vol. 28 (2). – P. 117–148.
27. Pajares, F. Current directions in self-efficacy research / Frank Pajares // In Maehr M. & Pintrich (Eds) Advances in motivation and achievement. – Greenwich, CT : JAI Press, 1997. – P. 1–49.
28. Sherer, M. The self-efficacy scale: construction and validation / M. Sherer, J. E. Maddux, B. Mercandante, S. Prentice-Dunn, B. Jacobs, R. Rogers // Psychological reports. – 1982. – Vol. 51. – P. 663–671.
29. Urdan, T. Self-efficacy beliefs of adolescents / T. Urdan, F. Pajares. – Information Age Publishing, Greenwich, 2006. – 380 p.

Mushegov, O.M. The problem of self-efficacy in Ukrainian organizational psychology. The article describes current trends in studying self-efficacy in Ukrainian organizational psychology. The author analyzes the conceptual approach to the development of self-efficacy in educational space proposed by O.I. Bondarchuk, which treats self-efficacy as an internal psychological determinant of organizational culture of educational organizations. The author analyzes the concept of education managers' self-efficacy and its structural components as well as defines self-efficacy as a motivation-relevant measure of psychological readiness for effective management of educational organizations in conditions of social transformations.

The author also analyzes L.M. Karamushka's approach to organizational culture of educational institutions in its unity with the external and internal determinants of organizational culture of educational institutions which is the theoretical and methodological basis for studying self-efficacy in educational space.

The article also discusses contemporary trends in researching self-efficacy in organizational psychology which include expansion of the semantic field of self-efficacy as a psychological concept and analysis of self-efficacy from theoretical and experimental perspectives.

Keywords: self-efficacy, educational organizations, determination, factors, personality, organizational culture, educational organization employee.

Відомості про автора

Мушегов Олексій Миколайович, аспірант, Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, м. Київ, Україна.

Mushehov, Olexsiy Mykolayovych, postgraduate student, G. S. Kostiuk Institute of psychology, NAPS of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

E-mail: be1self88@gmail.com

УДК 159.993.3:640.43

Приймук О.О.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ УМОВ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Приймук О.О. Теоретико-методологічні підходи до формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців. У статті представлено теоретико-методологічні підходи до формування психологічних умов розвитку професійно важливих якостей майбутніх фахівців у системі професіогенезу особистості. Науково-категоріальний статус досліджуваного питання уточнюється через розкриття його змісту, структури, наукових підходів та через дослідження внутрішніх і зовнішніх мотивів, забезпечення полімотивації під час професійної підготовки, а також через з'ясування рівнів особистісної активності майбутнього фахівця. Аналіз психологічних умов становлення і розвитку професійно важливих якостей дав змогу урахувати особливості формування генезису з виокремленням групи соціально-психологічних якостей, що є наслідком особистісного розвитку та психофізіологічних якостей, які мають спадкову зумовленість.

Ключові слова: професійно важливі якості, формування, психологічні умови, мотивація, професійна підготовка, фахівець.

Приймук О.А. Теоретико-методологические подходы к формированию психологических условий развития профессионально важных качеств будущих специалистов. В статье представлены теоретико-методологические подходы к формированию психологических условий развития профессионально важных качеств будущих специалистов в системе професіогенеза личности. Научно-категоріальний статус изучаемого вопроса уточняется через раскрытие его содержания, структуры, научных подходов и через исследование внутренних и внешних мотивов, обеспечение полимотивации во время профессиональной подготовки, а также через выяснение уровней личностной активности будущего специалиста. Анализ психологических условий становления и развития профессионально важных качеств позволил учесть особенности формирования генезиса с выделением группы социально-психологических качеств, являющихся следствием личностного развития и психофизиологических качеств, имеющих наследственную обусловленность.

Ключевые слова: профессионально важные качества, формирование, психологические условия, мотивация, профессиональная подготовка, специалист.